

INOVATIVNOST V STANOVANJSKEM NAČRTOVANJU
IN V UREJANJU PROSTORA. EUROPAN V IZOLI

Zdravko MLINAR

akademik, zaslužni profesor Univerze v Ljubljani
Slovenska akademija znanosti in umetnosti
e-mail: zdravko.mlinar@fdv.uni-lj.si

IZVLEČEK

Petdeset projektov, ki so jih – na temo, kako okrepiti živahno mestno življenje in povečati stanovanjsko raznovrstnost – izdelali mladi arhitekti in urbanisti, povezani v evropski organizaciji European, za območje Livade-zahod v Izoli, zasluži tudi prostorsko-sociološko osvetlitev. Njihova skupna usmeritev poudarja sočasno uveljavljanje gostote, raznovrstnosti in inovacij. Pri tem pa za Izolo še posebej poizkušajo nadgrajevati tradicionalno prostorsko organizacijo "mediteranskega načina bivanja", ki je omogočala živahnost in druženje v javnih in poljavnih prostorih. Z vrsto predloženih rešitev uveljavljajo mešane strukture, fleksibilnost in možnosti za raznovrstnost življenjskih slogov. Pri tem pa zahajajo v arhitekturni (fizični) determinizem, zapostavljajo pomen informatizacije in se premalo ozirajo na morebitno krnitev zasebnosti v bivalnem okolju.

Ključne besede: European, inovacije, urbana intenziteta, gostota, raznovrstnost, javni prostori, zasebnost, Mediteran, fleksibilnost, univerza, ustvarjalno okolje, stanovanjsko načrtovanje

INNOVAZIONE NELLA PROGETTAZIONE ABITATIVA E NELL'ORGANIZZAZIONE
DELLO SPAZIO. EUROPAN A ISOLA

SINTESI

I cinquanta progetti presentati da giovani architetti e urbanisti appartenenti all'organizzazione europea European sul tema delle possibilità di dare impulso alla vita di città e ampliare la varietà abitativa nella zona Livade-zahod a Isola merita anche una spiegazione sociologica e di spazio. Il loro indirizzo comune sottolinea contemporaneamente lo sviluppo della densità, della varietà e dell'innovazione. Nel caso di Isola si tenta in particolar modo di migliorare l'organizzazione dello spazio tradizionale nello "stile di vita mediterraneo" che ha permesso una certa vivacità e l'aggregazione nei luoghi pubblici e semi-pubblici. Con una serie di proposte si affermano le strutture miste, la flessibilità e le opportunità di stili di vita diversi. I progetti portano in direzione del determinismo in architettura (fisico), viene però trascurata l'importanza dell'informatizzazione e non si pone abbastanza attenzione sulla probabile perdita di privacy nell'ambiente abitativo.

Parole chiave: European, innovazioni, intensità urbanistica, densità, varietà, luoghi pubblici, privacy, Mediterraneo, flessibilità, università, ambiente creativo, progettazione abitativa

UVOD

Na tem mestu predstavljam poizkus prostorsko-sociološke osvetlitve nekaterih novosti, ki jih v stanovanjskem načrtovanju in urejanju prostora pri nas prav v zadnjih letih uveljavljajo mladi slovenski in drugi evropski arhitekti. Na podlagi mednarodnega natečaja Europan za Izolo, kot enega od istrskih obalnih in mediteranskih mest, bom prikazal stičišča med lokalnimi posebnostmi in splošnimi težnjami v načrtovanju, ki jih izražajo mednarodno organizirani arhitekti.

Med temi težnjami je zlasti prizadevanje za prehanje od homogenih enofunkcionalnih stanovanjskih naselij k bolj raznovrstnemu in živahnemu mestnemu okolju. To pa presojam glede na to, koliko se s tem približujejo družbeno razvojni usmeritvi k spodbujanju ustvarjalnosti in inovacij s snovanjem, ki vodi k graditvi "ustvarjalnega okolja". Ob tem pa razkrivam neskladja med pretežno enodisciplinarno sestavo oziroma usmeritvijo udeležencev in težnjo k (bolj) celostni obravnavi vsakdanjega življenjskega okolja.

Ustvarjalnost in inovativnost na področju stanovanjskega in urbanističnega načrtovanja se ne more uspešno uveljaviti v zaprtih lokalnih in nacionalnih okvirih. To še zlasti doživlja mlada generacija arhitektov in drugih načrtovalcev, ki so že leta 1988 ustanovili organizacijo Europan Europe. Leta 2002 pa se ji je pridružila tudi Europan Slovenija, pri čemer je skupina mladih slovenskih arhitektov izpostavila naslednje: *"Osnovni motiv za pridružitvev projektu je kontekst naše domače okoljske in bivanjske kulture, za katerega so značilni nizka stopnja zavedanja o prostorskih vprašanjih, nizek nivo znanja o sodobnem urbanizmu in vprašanjih sodobnega urejanja prostora, čedalje večja izoliranost mlajših generacij arhitektov in urbanistov od področja odločanja o prostoru in zidavi, ki praviloma postaja poligon kapitalske in politične premoči. Cilj projekta je na eni strani vključevanje v mednarodno mrežo, na drugi strani pa vpeljevanje kulture dialoga ne samo doma, temveč tudi s predstavniki tujih mest, tujimi arhitekti, tujimi kritiki... Skratka, gre za projekt integracije ter projekt kultiviranja akterjev v domačem prostoru"* (Glažar, Križnik, Studen, 2003, 130–131).

Takšna izhodišča in usmeritve dobivajo še večji pomen, če jih upoštevamo v širšem kontekstu vseobsegajočega procesa globalizacije; povezovanje v evropskem merilu pa je le ena od ravni med posameznikom in svetovno družbo. Pri tem gre hkrati za povezovanje (evropskih) mest, ki iščejo inovativne rešitve za spreminjajoči se slog mestnega življenja. Na temelju arhitekturnih natečajev in medsebojne izmenjave strokovnja-

kov naj bi prispevali k novim zamislim na področju arhitekture, urbanizma in stanovanjske gradnje. Gre torej za jasno izraženo kritično ozaveščenost o sedanjem stanju ter hkrati za ambicijo in usmeritev, kakršno potrebujemo v družbenem kontekstu globalizacije in družbe znanja.

Europan predstavlja primer preseganja lokalne in nacionalne zamejenosti in vključevanja v omrežno (so)delovanje, kar že nasploh predstavlja značilno paradigmatično spremembo, hkrati pa tudi izhodišče za večjo ustvarjalnost in uspešnejše uvajanje inovacij. To vključuje:

- hitrejši dostop do novih rešitev, do katerih so že prišli drugod,
- večjo verjetnost lastne inovativnosti na podlagi kombiniranja domačega in 'tujega' znanja (kar pa terja tudi večjo samostojnost in ne le posnemanje),
- večjo prodornost mlajše generacije tako z vidika uveljavljanja novih idej znotraj stroke kot v družbenem okolju; dehierarhizacija (Studen, 2008),
- mednarodno preverjeno in potrjeno kakovost novih rešitev, ki naj bi okrepila (žal ne tudi – zagotovila) moč stroke in javnega interesa v odnosu do sedanje kapitalske in politične premoči pri stanovanjski gradnji in urejanju prostora.

Takšna izhodišča oziroma možnosti pa se seveda ne uresničujejo samodejno, ampak gre v veliki meri za prostovoljsko angažiranost skupine posameznikov, ki ob tem iščejo in dobivajo – večjo ali manjšo – institucionalno podporo.¹ Tudi Europan in njegovo dejavnost torej lahko spremljamo kot inovacijo, ki se uveljavlja s težavami v lokalnem in v nacionalnem prostoru.

Pri tem pa pobudniki slovenske enote Europana poudarjajo, da gre za posebno priložnost za naročnike (mesta, mestne javne stanovanjske sklade, za republiški stanovanjski sklad in za zasebne investitorje), da pridobijo več kvalitetnih predlogov na podlagi raznolikih strokovnih in kulturnih izkušenj sodelujočih iz vse Evrope.

Dejavnost Europana pa še posebej obravnavam glede na to, da se je v sedmi natečaj (Europan 7, 2002/2004) s temo *Predmestni izziv – urbana intenziteta in stanovanjska raznovrstnost* vključila tudi ena od istrskih občin, in sicer s ponujeno lokacijo v mestu Izola. Kot ena od lokacij (v Sloveniji sicer še Maribor) je bila uspešno strokovno predstavljena (arh. Jana Gojanovič Purger) na evropskem promocijskem dogodku v Cordobi, ki se ga je udeležilo prek 3000 arhitektov. Natečajniki pa so imeli tudi organiziran ogled lokacij in stalno delujoč forum na internetu za vsako lokacijo posebej.

Kot odziv so za lokacijo v Izoli arhitekti iz vse Evrope predložili 50 projektov. Po nekaterih ocenah gre

1 Slovenija se je vključila v Europan kot ena od zadnjih tranzicijskih držav. Medtem ko ga npr. Zbornica za arhitekturo in prostor podpira, mu je Stanovanjski sklad RS – z novim vodstvom – odtegnil podporo; lokalno pa gre za težave, kako zagotoviti izvedbo nagrajenih projektov. Sicer pa je v prvih petnajstih letih v njegovih aktivnostih v evropskem merilu sodelovalo več kot 26.000 mladih arhitektov (do 40. leta starosti), ki so podali okrog 13.000 natečajnih predlogov za 376 ponujenih lokacij.

za prvo konfrontacijo slovenskega stanovanjskega načrtovanja z mednarodno konkurenco. Prvi primer tako številne udeležbe arhitektov iz vse Evrope v snovanju prostorske organizacije naselja in življenja ljudi na eni lokaciji v Sloveniji pa tudi terja in opravičuje, da posvetimo pozornost celotnemu gradivu (ne le nekaterim izbranim oziroma nagrajenim projektom). Če naj bi čim bolj izkoristili predstavljene ideje, pomeni, da naj se ne omejimo le na tiste, ki so takoj in neposredno uporabne le v konkretnem načrtovanem naselju. Pozornost posvečam tudi splošnejšim idejam (predpostavkam, vrednotam, usmeritvam), ki so jih izražali predloženi projekti ali pa jih uveljavlja kar European nasploh, še zlasti če le-te zadevajo določene prostorsko-sociološke razsežnosti. Zaradi kompleksnosti pa na tem mestu večinoma ne morem obravnavati ekoloških vprašanj, ki terjajo še posebno obravnavo.

PRIVRŽENOST INOVATIVNIM PROJEKTOM

Didier Rebois, generalni sekretar European, je ob četrtem natečaju leta 1997 to organizacijo označil z vidika njenih dveh vlog: najprej da predstavlja platformo za izražanje, nato pa tudi odskočno desko za uresničevanje idej mladih arhitektov. Pri tem pa gre za pričakovanje in aspiracije, da bi European deloval kot izhodišče za porajanje inovativnih projektov in za izmenjave idej o strateških temah mesta in stanovanja v Evropi. Ideje naj bi vplivale na realnost neposredno z uresničevanjem ali posredno z vplivom na miselnost. Ni se mogoče zamejiti na obstoječe, potrebno je raziskovanje, eksperimentiranje in uresničevanje prototipov (Rebois, 1997, 21). Torej se poudarja prav tisto, kar sicer v praksi manjka.

V gradivih European na vsakem koraku poudarjajo "nove zamisli", "inovativne rešitve", "inovativno stanovanjsko arhitekturo", "inovativne stanovanjske projekte", "pobudo za nove ideje" ipd. Inovativnost je tudi eno od pomembnih meril za ocenjevanje projektov. Pri tem pa ne gre le za arhitekturo, saj eno od (naj)pomembnejših izhodišč predstavljajo *"spremembe v življenjskih slogih v evropskih mestih"*. Prav spremenjeni način življenja – kot sociološka in sploh družboslovna kategorija – terja tudi drugačno oblikovanje prostora. European 7 na primer med izhodišči opozarja, da posameznik postaja vse

bolj samostojen, da so odnosi v družini vse bolj raznovrstni, da sta poklicna mobilnost in hitrost komuniciranja vse večji, vse to pa pospešuje razraščanje mest.² Toda hkrati nakazuje, da se krepi tudi potreba po intenzivnem družbenem življenju soseske...³ Arhitekti naj bi odgovorili na vprašanje – *"kako preoblikovati razpršeno mesto in mu dati nove programske vrednosti"*. Torej gre za izrazito sociološko vsebino, ki je bila – sicer v drugačnih raziskovalnih kontekstih – že predmet številnih socioloških raziskav. Vendar je videti, da v okviru European z njimi niso seznanjeni in zato se tudi bolj nagibajo k poenostavljenim in včasih bolj zdravorskim rešitvam.

V zvezi s tem arhitekt Blaž Križnik pripominja: "Glede na moje izkušnje je večdisciplinarnost pri večini sodelujočih predvsem na deklarativni ravni, medtem ko sami projekti redko izkazujejo sodelovanje različnih strok. V zadnjem Europeanu 9, se je pokazalo, da je velika večina udeležencev arhitektov (natančna analiza je objavljena v publikaciji Oživiti Poljane). Posledice so problematična izhodišča natečajnikov zlasti glede družbenih in ekonomskih vidikov njihovih predlogov."

Okrepiti živahni, urbani način življenja!

V izhodiščih sedmega natečaja je bilo nakazano, da nas nova tehnologija sicer povezuje z virtualnim svetom, a hkrati da ustvarja tudi potrebo po intenzivnejšem družbenem življenju v soseski. Sedaj si želimo delati v bližini doma ali kar doma, nakupovati v istem okolišju, ustvariti nove oblike družbenih odnosov in zapolniti svoj prosti čas s športnimi in kulturnimi dejavnostmi, ne da bi zaradi tega morali premeriti dolge razdalje od doma. Če kljub temu stanovanjska naselja ostajajo enofunkcionalna, se torej zastavlja vprašanje, kako s prostorskimi rešitvami v bodoče poživiti in okrepiti družbeno življenje v posameznih mestnih območjih.⁴

European Slovenija je pri tem nakazal nekatere medsebojno prepletajoče se pristope:

- povezovanje različnih oblik stanovanjske gradnje, kar pomeni, da v soseski ustvarimo različne tipe bivališč, prilagojenih različnim gospodinjstvom: starejšim, študentom, enostarševskim družinam ipd.;
- dodatne uslužnostne dejavnosti: nove krajevne trgovine, javni uradi, športni in kulturni objekti itd.;

2 Širša obrazložitev izhodišča za sedmi natečaj European (2002/2004) – ki mu v tem besedilu posvečam večjo pozornost – pa vključuje še naslednje: *"Vsa mesta se spopadajo s pojavom nenadzorovane rasti, razpršenega in razdrobljenega mesta. Vse pogostejša raba avtomobila, gradnja nakupovalnih centrov v predmestjih, rast rekreacijskih in zabavišnih kompleksov in širjenje poslovno/industrijskih con nezadržno vodijo v model 'razpršenega mesta'. Zelo očiten je pojav novih usmeritev, ki želijo ta nedavno nastala območja reorganizirati z oživljanjem tradicionalnega urbanističnega etosa evropskih mest in upoštevanjem trajnostnega razvoja mesta"*.

3 Ta trditev, da se krepi potreba po družbenem življenju soseske, je preveč pavšalna, premalo razčlenjena in utemeljena. Vendar pa so jo natečajniki – kot bomo videli – sprejeli kot dejstvo in kot izziv, da prav s prostorsko ureditvijo bivalnega okolja intenzivirajo družbeno življenje prebivalcev. European je nakazal odgovornost arhitektov, da bi družbeno življenje soseske uveljavljali na novih osnovah, vendar jim je prepustil, da se sami sprašujejo kako!?

4 Niso pa zastavili vprašanja, kako je v primerih, ko "prostorske rešitve" prihajajo v nasprotje z ekonomskimi merili, ki so konec koncev med najpomembnejšimi v odločanju o uresničitvi načrtov.

- ustvarjanje pogojev, ki bodo omogočili stičišče delo/dom: delovni prostor, povezan z domom, visokotehnološke enote za opravljanje strokovnih poklicev in dejavnosti, majhne pisarniške enote.

Navedeno se prepleta z drugo Europeanovo usmeritvijo; to je s težnjo k večji stanovanjski raznovrstnosti. S tem odgovarja na vprašanje: "Kako mestnim prebivalcem neštetihih kulturnih in socialnih profilov ponuditi ustrezne stanovanjske oblike?" Vsaj okvirno pa tudi že nakazuje usmeritve, kot so: tipološka raznovrstnost stanovanj oziroma bivališč; možnost njihovega prilaganja, morfološko kompleksna gradnja (raztresene hiše, gruče hiš, kompleksi stanovanjskih blokov in individualnih hiš) idr.

Prizadevanja Europea, da bi okrepili urbanost (urban intensification) v predmestnih območjih, usmerjajo k sočasem uveljavljanju gostote, raznovrstnosti in inovacij (Didier, 2004, 21). Večjo urbanost da je mogoče doseči z večjo gostoto in /ali z raznovrstnostjo. Vendar pri tem ostaja še veliko nejasnosti. Gostota sama po sebi še ne zagotavlja večje raznovrstnosti niti dejanskega povezovanja med ljudmi v bližini. Povezovanje raznovrstnosti pa je osnova in pravzaprav sinonim za inovacijo.

Pri tem pa ne moremo zanemariti povezovanja ljudi na podlagi informacijsko komunikacijske tehnologije, ki je "neobčutljivo za oddaljenost" (distance insensitive).

Sl. 1: Javni prostori, vrinjeni med zasebnimi hišami v starem mestnem jedru Izole (Gužič-Trplan in Cankar – European 7).

Fig. 1: Public spaces inserted between private houses in the old city centre of Izola (Gužič-Trplan and Cankar – European 7).

Upoštevali so sicer misel, da se hkrati s povezovanjem z virtualnim svetom krepi potreba po intenzivnejšem družbenem življenju v soseski. Vendar bi prav to misel morali še dosti bolj konkretizirati in utemeljiti. Kdaj gre za potrebo po neposredni fizični soprisotnosti in za stike "z oči v oči" (face-to-face relations)? Na primer pri ustvarjalnem reševanju bolj kompleksnih vprašanj ali pri bolj čustvenem doživljanju neposrednega vključevanja v dogajanje.

Poziv k večji arhitekturni raznovrstnosti pa se že v zgodnejših razpravah v okviru Europea vendarle pojavlja tudi hkrati s skrbjo za ubranost in koherentnost in s prizadevanji, da se bivanje povezuje z javnimi prostori in z reintegracijo v mesto kot celoto. Tu so se približali temi – inovativnost oziroma ustvarjalnost v smislu integracije raznovrstnosti; vendar jo puščajo ob strani. Osredotočajo pa se na "urbano intenziteto". Sicer pa zavrača urbanistično načrtovanje, ki temelji na togi logiki vnaprejšnjega predpisovanja in določanja, ko prostor ostaja blokiran v njegovih dokončnih uporabah in prostorskih porazdelitvah, kot to določajo tehnična pravila. Pač pa odpirajo novo perspektivo, ki nakazuje, da mestni projekt ni več utrjena oblika, temveč proces, v katerega se vključuje množstvo akterjev.

V nekaterih projektih dopuščajo možnost vključevanja javnih prostorov v bivalno okolje, tako da prihaja do različnih oblik prepletanja. Nasploh pa si European še nadalje prizadeva za to, da bivalno okolje ne bi bilo zamejeno v svoj funkcionalni geto z ločeno obravnavo in da se uveljavlja njegova reintegracija v bolj kompleksno mestno celoto.

IZOLA–LIVADE IN MEDITERANSKI NAČIN BIVANJA

Mednarodna žirija je kot prvonagrajenega izbrala projekt KA201 "Mediterski način bivanja" avtorice Mojce Gužič Trplan s sodelavko Ano Cankar. Izola je za natečaj ponudila lokacijo Livade-zahod, ki so jo morali natečajniki obravnavati kot območje, primerno za realističen, vendar inovativen razvoj tako za stanovanjsko (250 stanovanj) kot za univerzitetno rabo, to je za umestitev nekaterih programov Univerze na Primorskem. Cilj natečaja je bil pridobiti rešitve, ki bodo uspele spodbuditi urbano bivanje z uporabo raznolikih stavbnih tipologij in odprtih javnih površin s poudarkom na mediteranskem načinu bivanja.

Izbrana rešitev je najbolj ustrezala pričakovanjem razpisa (gl. tudi Vlay, Rajakovics, Studen, 2007, 152–157), da na robu relativno goste mestne strukture, to je v Livadah, poda zasnovo za intenzivnejše mestno življenje. Ocena žirije izpostavlja: spretno umestitev na specifično lokacijo glede na tipologijo; hkrati pa "drobnozrnato zasnovano strukturo stanovanjskega dela, ki je prilagodljiva tako po programu kot po merilu. Univerzitetni del je bolj tog in določujoč, pa vendar notranje in na robovih dovolj odprt, da dopušča široke možnosti

Sl. 2: Urbana intenziteta – glavni koncept (Gužič-Trplan in Cankar – Europan 7).

Fig. 2: Urban intensity – the general concept (Gužič-Trplan and Cankar – Europan 7).

interpretacij. Projekt odlikuje kakovost vmesnih poljavnih prostorov, programska fleksibilnost ter preprosta tipološka in konstrukcijska zasnova kot gradnika prostorske in tipološke fleksibilnosti".

Glavna ideja projekta Gužič-Trplan in Cankar, osnovana na mediteranskem načinu življenja, izhaja iz "strukturnega plana starega dela mesta" Izola. Pri tem imenovani poudarjata, da ne gre za preslikavo tlorisa, temveč za prenos bivanjske kvalitete mediteranskih mest, pri čemer gre za tesno povezanost med zasebnimi in javnimi – vmesnimi odprtimi prostori (majhni trgi, ozke ulice...). Javni prostor se vrinja med zasebnega, kar naj bi zagotavljajo visoko stopnjo družbenih interakcij ter stanovanjsko raznolikost. Stanovanjske atrije naj bi bilo mogoče hitro prilagajati potrebam stanovalcev,

spremembam v družini ter zamenjavi programa.

Urbanistično zasnovo tvori mreža programske fleksibilnih stanovanjskih enot (socialna stanovanja, študenti, turisti), v katero je vpeta zgradba s kulturnim in univerzitetnim programom. Predvideno je mešanje stanovanjskih, komercialnih, športnih, šolskih in kulturnih dejavnosti, tako da bi bila zagotovljena "urbana intenziteta" in mobilnost posameznikov.

Posodobitev razumevanja mesta utemeljuje z novim razumevanjem vmesnih odprtih prostorov, tako da:

- mesto ne določajo več predvsem grajeni prostori, ampak njegove praznine,
- da družbene interakcije ne temeljijo le na soseski, ampak vključujejo tudi interakcije z ljudmi, ki tu delajo, študirajo ali se zabavajo.

Javni prostori so namenjeni različnim aktivnostim in družbenim interakcijam med vsemi starostnimi kategorijami prebivalcev. Prebivalci pa naj bi tudi sami načrtovali in spreminjali opremo vmesnih javnih prostorov; imeli dostop do svojih zasebnih zelenih površin ter do zasebnih teras v pritličju ali na vrhu zgradbe. Vseskozi se poudarja raznovrstnost oziroma raznolikost prostorov grajenega okolja, ki naj bi izražala in omogočala raznovrstnost življenjskih slogov.

Tako naj bi – v skladu s splošno usmeritvijo in prizadevanji Europana – v strnjeni in gostejši zazidavi presegali slabosti razpršenih mest z "monofunkcionalnimi strukturami".⁵ V osrednjem pasu nekdanje železnice med Trstom in Porečem – Parenzana pa naj bi bilo kulturno in izobraževalno središče (dve fakulteti, knjižnica, galerija, dvorani), fleksibilen program, dostopen za vse ljudi. Vzporedno z ukrivljeno pozidavo vzdolž Parenzane, ki se dviga v tem naravnem amfiteatru ob starem mestnem jedru od severa proti jugu, je v tem pasu tudi pot za sprehajalce in kolesarje, na vrhu zgradbe pa terasa s pogledi na morje. Pogled na morje se nasploh vrednoti kot eno od glavnih prednosti obravnave lokacije in je omogočen tudi z vrha vseh zasebnih hiš.

Tudi več drugih projektov, ki so bili izdelani po natečaju za Livade v Izoli, je vključevalo različne mediteranske značilnosti. Eden od njih, ki je to nakazoval že z naslovno oznako "Mediterraneo" (MP 178), je – precej podobno kot prvonagrajeni projekt Gužič-Trplan in Cankar (KA 201) – poudarjal pomen 'zunanjega življenja' v mediteranskem okolju, ki ga je mogoče upoštevati pri načrtovanju novih zgradb in sosek.

Avtor se zavzema za to, da bi poleg določenega zaprtega življenjskega prostora vsaka enota razpolagala z vsaj malo zunanjega prostora kot možnim podaljšanjem notranjosti. Pri tem – sporno – utemeljuje, da poljavni prostor omogoča podobne družbene aktivnosti, kot so značilne za tradicionalno življenje!? Ali torej že prostori sami (lahko) ohranjajo tradicionalni način življenja? Novi (zunanji) življenjski prostori da spodbujajo nadaljnje razvijanje družbenih interakcij. "Posamezne enote različnih velikosti z zaprtimi in zunanjimi prostori so povezane v longitudinalne grozde (clusters), ki se dvigajo nekaj nadstropij visoko in so povezane s pomočjo širših poti na jugu le-teh, in delujejo kot privzdignjene ulice, kot tudi senca za stanovanja na nižji višini. Vzdolž ulice se vsake toliko časa pojavijo presledki v

Sl. 3: Pogled na maketo naselja: Fleksibilnost-urbana koherentnost-krajinska kvaliteta (Gužič-Trplan in Cankar – Europan 7).

Fig. 3: View of the settlement model: Flexibility – urban coherence – landscape quality (Gužič-Trplan and Cankar – Europan 7).

⁵ Ker je Izola majhno mesto in hkrati v ekološko varovanem okolju, takšne težnje k razpršitvi po drugi svetovni vojni tu sicer niso bile tako izrazite.

'tkivu' zgradb, ki delujejo kot razširitve ulic in skupni odprti (ampak senčni) poljavni prostori določenega nadstropja, namenjeni za druženje prebivalcev. Ti presledki delujejo kot "okno" skozi zgradbo, ki omogoča intimne poglede na bližnjo okolico, pa tudi kot možni prostori za razširitev zaprtih prostorov, pa naj si bo to za bivalne, komercialne ali druge namene" (MP 178–Mediterraneo). Takšno zgledovanje po tradicionalnih mediteranskih vzorcih in osredotočanje na fizično strukturo grajenega okolja torej dopolnjujejo nameni in pričakovanja glede "družbenih interakcij" – ki pa niso niti izkustveno niti teoretično sociološko utemeljeni, o čemer še več kasneje.

Prostori presenečenj, pogled na morje

Splošna usmeritev Europana k intenzivnejši urbanosti je prišla do izraza tudi v projektu "EB 738-Collage Izola". Tudi ta predlaga naselje kot gosto multifunkcionalno četrto poleg starega jedra Izole, ki naj bi omogočala zadovoljevanje vseh potreb (!) vsakdanjega življenja, veliko raznovrstnost tipov stanovanj oziroma bivališč ter prostore presenečenj. Vendar takšno pričakovanje o zadovoljevanju "vseh potreb" ocenjujem kot pretirano in nerealno, saj se temu lahko približa kvečjemu mesto kot celotna ali pa obalno somestje. Pač pa bi lahko v kontekstu velike raznovrstnosti in sproščenosti še večjo pozornost posvetili "prostorom presenečenj", ki prispevajo k privlačnosti mediteranskih mest. Projekt "Housing on the parcel grid" pa še dodatno izpostavlja fizično raznolikost: "Različne stavbe predstavljajo širok spekter morfologije, s čimer ustvarjajo kompleksne in diferencirane odprte prostore".

Nekateri pa kot mediteransko značilnost upoštevajo predvsem tesno povezanost z naravo in pri tem nakazujejo "življenje med vinogradi" (iz 698), "mestni umik" (OV 010) v prehodu od mestnega k naravnemu okolju v zaledju, zgostitev bivalnih prostorov s hkratnim povečanjem parkovnih površin okrog njih in intenzivnejšim družbenim življenjem, dvignjene bivalne prostore na stebriščih in naselitev v parku (ip 442). Največkrat pa se kot vrednoto, ki jo na različne načine poizkušajo zagotoviti s prostorsko organizacijo življenja v zgradbi in v naselju, upošteva – pogled na morje in bližino morja nasploh. Pri tem so v nekaterih predlogih pozorni do tega, da presežejo alternativo – ali pogled na morje (sever) ali sonce (jug) in zagotavljajo, da ima stanovanje eno in drugo (IZ 974 in MC 509). Na primer: "Vsako stanovanje ima dva življenjska prostora: notranjega,

intimni in zasebni del, ki je usmerjen proti jugu, s čimer omogoča pogled proti hribom in kontinuirano uporabo preko vsega leta; in zunanji, družabni del, s katerega je mogoč pogled proti morju, zaščiten pred toplim in sončnim mediteranskim podnebjem" (Inhabited park).⁶ Ob pogledu na morje nekateri upoštevajo tudi pogled na staro mestno jedro Izole (Growing Izola).

Čeprav je načrtovano naselje odmaknjeno od obale, eden od projektov (Harbourg) celo predlaga vzorec njegove prostorske organizacije po zgledu pristanišča s štirimi pomoli kot nekakšnimi prisposodobami za morje, kar naj bi vzbujalo morsko vzdušje.

Današnje načrtovanje, ki naj bi bilo načrtovanje za prihodnost, se ne more več preprosto zgledovati po mestu ribičev ali mestu industrijskih delavcev, ampak bi moralo predvsem upoštevati značilnosti in perspektive mesta ustvarjalnih izobražencev. Tu pa med petdesetimi predloženimi projekti naletimo – skorajda – na praznino, čeprav je Občina Izola že izkazala svojo ozaveščenost o tem z odločitvijo o brezplačni dodelitvi prostorov za potrebe Univerze na Primorskem.

Izobraženci informacijske dobe radikalno spreminjajo prostorske razsežnosti svojega dela, bivanja in druženja, toda v dosedanjih razpravah v okviru Europana, v mednarodnem merilu, nisem zasledil jasnega razlikovanja med prostorskimi vzorci komuniciranja v fizičnem in v virtualnem prostoru.⁷ Ob izjemno dinamičnem širjenju omrežij komuniciranja v virtualnem prostoru bi morali večjo pozornost posvetiti vprašanju, kaj je navzlic temu vezano prav na neposredne stike "z oči v oči" v javnih, poljavnih in zasebnih prostorih v neposredni bližini. Šele s tem in ne preprosto z vračanjem k nekdanjim oblikam druženja v (mediteranskih) mestih bi se približali (bolj) realističnemu načrtovanju prostorov in javnega življenja v prihodnosti.

Gostota, zasebnost, javnost

Če se osredotočamo (le) na gostoto naselitve, se hkrati izpostavljamu nevarnosti, da zaidemo v poenostavitve in v nerealna pričakovanja, da bi že z njo povrnili nekdanjo živahnost v javnih mestnih prostorih. Pri tem namreč zlahka spregledamo, da so odpadli nekateri pomembni razlogi za značilno gosto naselitev na omejenem prostoru Izole kot nekdanjega mesteca na otoku (podobno kot v Kopru), da ni več obrambnih razlogov za gosto pozidavo v ograjenih mestih (podobno tudi – Piran in druga "obzidna mesta"), da se z novo tehnologijo drugače rešuje probleme klime ipd.

6 Prav takšne zahteve so se pojavljale že v dosedANJI praksi načrtovanja stanovanj v Izoli oziroma na obalnem območju (na odstopanja od tega kritično opozarja tudi izolski arhitekt Boris Zuliani, 2008). Ko gre za manjša stanovanja za (mlade) družine z nizkimi dohodki, pa je takšno dvojnost oziroma dostopnost včasih težko zagotoviti. Celo v primeru, ko so se "Ofis arhitekti" proslavili s svojim načrtom stanovanjskega bloka, ki je hkrati omogočal zasebnost in pogled na morje (van Toorn, Basar, 2005), so bila posamezna stanovanja umeščena le na eno stran zgradbe.

7 Sicer pa je ta tematika le redkokdaj predmet obravnave v arhitekturi nasploh.

Uvajanje večje gostote pa je v naših razmerah potrebno presojati tudi glede na profitno motiviranost razvojnikov (developerjev) ter gradbenih podjetij in drugih akterjev na stanovanjskem trgu, ki jo že sami nenehoma uveljavljajo, čeprav iz povsem komercialnih interesov in na račun kakovosti življenja prebivalcev (več o tem Mlinar, 1998). Tako se podkrepljujejo kar tri osnove, na katerih uveljavljajo večjo gostoto:

- usmeritev Evropa,
- mediteranska dediščina in
- komercialni oziroma profitni interes (le-ta je že izražen v načrtih za sosednje naselje "Aqualandia", ki po nekaterih ocenah že nakazujejo pretirane gostote).

Vsaka od teh in vse skupaj pa navajajo k enostranosti, in sicer na škodo zagotavljanja zasebnosti in individualizacije.

Večja gostota je sicer lahko (pred)pogoj za večjo mestno živahnost, toda avtorji ob tem puščajo ob strani neželene posledice z vidika krnitve zasebnosti. Prav prepletanje javnih in zasebnih prostorov štejejo za vrednoto, ki jo uveljavljajo s predloženimi rešitvami. Vendar pa se to prepletanje lahko pojavlja tudi kot moteče poseganje v zasebno sfero posameznika ali družine. Temu pa avtorji ne posvečajo potrebne pozornosti, čeprav se je občutljivost za zasebnost in za vrednotenje zasebnosti med prebivalci v sodobnosti močno povečala.

Uveljavljanje zasebnosti pa ne pomeni že kar à priorno in nasploh izključevanje javnosti, ampak predvsem obvladovanje in nadzor nad dogajanjem v zasebnih prostorih. Ob takšnem razumevanju tega razmerja pa najdemo v natečajnih projektih zanimive poizkuse za zблиžanje javnega in zasebnega, tako da bi doslej od-tujen javni prostor postal bolj domač. Nakazujejo torej nekakšno podomačenje javnosti. Prebivalci naj bi javne prostore občutili kot njihove lastne in krepili občutek osebne odgovornosti za kakovost življenja v javnem prostoru (OV 010).⁸ Nakazuje se nova vrsta domačnosti, to je razširjena in razpršena domačnost, ki prek meja bivališča sega tudi v zunanje skupne prostore. Dom in domače nista več toga fizično zamejena in variirata tudi v odvisnosti od družbenih okoliščin, tehnologije, miselnosti idr. Namesto trajnega posedovanja prostorov postaja vse bolj značilna njihova začasna raba, pa bodisi da gre za bivanje, delo ali rekreacijo. Ob zgoščanju naselitve pa naj bi vendarle uveljavljali tudi individualnost posameznih celic, ne da bi sledili vzorcu pozidave z ločenimi družinskimi hišami (SD 123. IZOLA. Tourist City). Takšna zahteva se ujema s temeljno usmeritvijo, ki je prišla do izraza na slovenskem simpoziju

Nove perspektive stanovanjske gradnje, 2003.

O PROSTORSKI (NE)DOLOČENOSTI DRUŽENJA PREBIVALCEV

V razmerju med javnim in zasebnim ostaja še marsikaj sporno in nerazjasnjeno, še zlasti z vidika prostorske (ne)določenosti družjenja in stikov med prebivalci. To je sicer že kar klasična tema, ki se že več kot pol stoletja pojavlja na stičišču med sociologijo (socialno psihologijo) in arhitekturo. Tudi med petdesetimi predloženimi projekti za Izolo je komajda kateri, ki ne vključuje te teme. Tisto, kar je večini od njih skupnega, pa je:

- napačna predpostavka oziroma pričakovanje, da bo že določena prostorska ureditev zagotovila rešitev v zeleni smeri, na primer intenzivnejše družjenje med bližnjimi prebivalci,
- druga napaka oziroma pomanjkljivost pa je enostranost v vrednotenju tega družjenja, saj se tudi pri tem predpostavlja, da gre (le) za nekaj pozitivnega; ne upošteva pa se dejstvo, da je – ob težnji k vse večji izbirnosti, ki izraža družbenorazvojni dolgoročni proces individualizacije – družjenje prav v bližini bivališča lahko (za nekatere) tudi odvečno, omejujoče in moteče. Več avtorjev ponuja prostorsko ureditev, za katero domnevajo, da bo krepila medso-sedsko družjenje, ne pa ureditev, ki bi čim bolj olajševala izbiro med družjenjem in zasebnostjo in izbiro konkretnih družabnikov. To je na primer razvidno v naslednjem primeru: "*V večjih zgradbah je predvideno, da ima vsako stanovanje neposreden dostop do večjih zunanjih površin, ki so orientirane proti morju (severu). Te terase so načrtovane kot podaljški zunanjih 'cirkulacij' in stopnic. Te zaščitene, hladne in prezračene prostore skupno uporabljajo prebivalci stanovanj in uporabniki pisarn istega nadstropja. Cilj je spodbujanje medso-sedskih aktivnosti: kosil, pogo-vorov, shajanj ob pijači...*" (Inhabited park).

Spet gre za predpostavko oziroma pričakovanje v smislu: skupni prostor → skupna kosila!? To pa je zelo poenostavljena predpostavka o določujoči vlogi prostora, ki je ne potrjuje niti praksa niti teorija.

Predpostavka o določenosti stikov na osnovi prostorske bližine in prostorske ureditve naselja bi bila sicer bolj utemeljena, če bi imeli opravka s homogeno populacijo.⁹ Toda predloženi projekti večinoma še prav posebej poudarjajo, da (naj) gre za "mešano strukturo" prebivalcev. To pa pomeni tudi toliko večjo raznovrstnost interesov in razpršitev njihovih stikov v širšem pro-

8 O tem in pomenu gostote v stanovanjskem načrtovanju, še zlasti glede na neformalno družjenje stanovalcev in prepletanje javnih in zasebnih prostorov, je sicer tehtna spoznanja predstavil že socialni psiholog Jonathan L. Freedman v svojem delu *Crowding and Behavior* (1975).

9 Za takšen primer je šlo v klasični raziskavi o tem, ki so jo po drugi svetovni vojni opravili socialni psihologi Festinger, Schachter in Back (1963) v naselju študentov veteranov v ZDA.

storu. Glede na to torej avtorji ne podajajo utemeljitve, na kakšni osnovi naj bi zagotovili intenzivnejše druženje prav v načrtovanih prostorih v bližini njihovih stanovanj. Tako kot je nasploh praksa v stanovanjskem in urbanističnem načrtovanju, se tudi oni zadovoljujejo bolj s predpostavkami, kot da bi upoštevali dosedanje raziskave in izkušnje, ki kažejo tudi to, da so na primer načrtovani prostori za srečevanje in druženje ostali prazni.

Te predpostavke zadevajo tako intenziteto druženja v soseski kot tudi možnost, da lahko s prostorsko (pre)ureditvijo vplivajo na to, kdo se bo družil s kom (na primer po starosti, izobrazbi, glede na dohodke ipd). Da bi se to vsaj do neke mere uresničilo, oboje terja, da so izpolnjeni dodatni pogoji, in zato se zdi, da na primer naslednje predstavlja veliko poenostavitev: *"Prostori med stanovanjskimi bloki so razdeljeni na zelenjavne pasove, kar navaja k družbenim stikom in k identifikaciji s sosesko"* (LE 076). Tudi bolj razčlenjeni in utemeljeni predlogi ostajajo sporni glede uresničljivosti zastavljenih ciljev, na primer, v naslednjem primeru:

"Urbani prostor je oblikovan tako, da se med predeli, namenjenimi bivanju, in predeli mobilnosti nahajajo tamponske površine (buffer areas), to so prostori socializacije (namenjeni druženju)... Poti za pešce diagonalno sekajo dvorišča zgradb in na ta način med seboj povezujejo različna mesta/prostore. Na ta način ne prihaja do izolacije homogenih družbenih skupin, temveč do povezav med različnimi realnostmi socialnih, neprofitnih, profitnih stanovanj ter univerze, s čimer omogoča integracijo in diverzifikacijo, zaradi česar postaja skupni prostor močno družbeno zapolnjen (socializiran) in ne prazen prostor" (Housing on the parcel grid).

Mešanje različnih tipov stanovanj in mešanje slojev prebivalstva v javnih prostorih lahko prispeva k zblizanju med ljudmi, vendar ga samo po sebi neposredno še ne zagotavlja. Potrebna je bolj razčlenjena analiza in pozornost prav specifičnim kategorijam prebivalcev, prek katerih je to mogoče doseči; na primer prek zblizanja med otroki staršev z različnim družbenim položajem. Natančneje poznavanje razlik med posameznimi kategorijami prebivalcev glede njihove (ne)strpnosti do drugih pa bi omogočilo, da bi usmerjali njihovo prostorsko namestitvev tako, da bi zmanjševali njihovo medsebojno izključnost in nasprotja v prostoru.

Razprave v okviru Europeana so opozorile na probleme in možnosti integracije priseljencev iz drugih držav in kontinentov hkrati z večjo ali manjšo nestrpnostjo (nekaterih slojev) domačega prebivalstva do njih. Ta nestrpnost je relativno manjša na Portugalskem in na Nizozemskem, ki sta že kot kolonialni državi dopuščali mešanje z drugimi etničnimi skupinami. Hkrati pa je bilo opozorjeno, da so še zlasti študentje (najbolj) strpni do drugačnih prebivalcev v njihovi sosesčini. To bi lahko bolj upoštevali tudi v stanovanjskem in urbanističnem načrtovanju.

Med natečajnimi predlogi je še vrsta takšnih, ki vključujejo poenostavljena pričakovanja glede razmerja

med prostorom in druženjem, kot na primer: *"Javne in zasebne strešne terase in vrtovi povezujejo stanovanja druge in tretje etaže"*. Ali: *"Terase so idealna mesta za družbeno življenje v soseski..."*. Ali: *"S pomočjo stebrišč se bivalni prostori dvignejo, s čimer se ustvarijo paviljoni, ki predstavljajo središčna mesta za razne družbene dejavnosti"*. Vse to so sicer možnosti, ne pa tudi zagotovila, da bo do pričakovanega druženja zares prišlo. Nasploh pa je – kot sem že nakazal med izhodišči samega natečaja – prisotno splošno razumevanje v okviru Europeana, da gre za veliko potrebo po družbenih interakcijah, čeprav za to ne nudijo empirične podlage in razčlenitve. Predvsem pa ne upoštevajo, da gre danes za dosti večjo selektivnost v druženju med prebivalci, kot je bila značilna v preteklosti, še zlasti v mediteranskih mestih.

Takšna usmerjenost načrtovalcev je realnejša tedaj, ko ne gre preprosto le za prostore, ki naj bi takšno druženje omogočali (ali celo spodbujali ali določali), ampak tudi za lokacijo določenih aktivnosti, funkcij ali institucij, ki dajejo tem prostorom poseben pomen in predstavljajo glavno ali dodatno privlačnost za stanovalce. V našem primeru je kar nekaj predlogov, da bi omogočili in spodbujali srečevanja ljudi in različne družbene aktivnosti in storitve v Izoli, na primer vzdolž Prešernove ceste (VV 717), ki tako ne bi bila le tranzitna cesta, ampak bi oživela kot mestna ulica. Nekateri izpostavljajo prostore v stičiščih med mestom in univerzo. Tu je nadalje še naslednja zamisel: *"Soseska bo z mestom povezana s pomočjo krožne poti, ki bo v soseski zaznamovana s petimi paviljoni, ki bodo predstavljali kulturna sidrišča soseske (v treh bodo prostori za razstave, v četrtem gledališče, v petem pa kavarna). Le-ti naj bi delovali kot spodbujevalci družbenega življenja"* (Urbanretrat). Takšna vsebinska opredelitev je lahko pomembnejša za to, da bi prišlo do druženja prebivalcev kot pa sama in 'prazna' prostorska ureditev; vendar bi pri tem domiselnost načrtovalca morali tudi bolj analitično utemeljevati.

Samostojnost načrtovalcev pa je tudi v primerih, ko gre za lokacijo različnih storitev, ki naj bi dopolnjevale osnovni stanovanjski program, omejena. Izkušnje kažejo: 1. da imajo investitorji na splošno do tega bolj restriktiven odnos kot pa arhitekti in 2. da tudi po tem, ko so načrtovani prostori zgrajeni, včasih ostajajo prazni, neprodani (Jožka Hegler, 2008, izkušnje Javnega stanovanjskega sklada Mestne občine Ljubljana).

SAMOSTOJNOST UPORABNIKA TER FLEKSIBILNOST IN INOVATIVNOST V NAČRTOVANJU

Velika dinamika družbenih sprememb kot tudi krepitev individualnosti in samostojnosti človeka kot stanovalca vse bolj prihaja v nasprotje s togimi strukturami grajenega okolja. To pa je hkrati izziv za iskanje novih rešitev v stanovanjskem in urbanističnem načrtovanju.

Tveganje glede možnosti uresničenja načrtovanega kot tudi nepredvidljivost edinstvenih zahtev bodočih uporabnikov zasebnih in javnih prostorov postavlja meje načrtovalcem. Po eni strani tako postaja vse bolj nujno sodelovanje med načrtovalcem in uporabnikom. Vse bolj pa se uveljavlja tudi druga zahteva, to je, da se zmanjša stopnja vnaprejšnje določenosti prostorske organizacije življenja ljudi – bodisi že s predvidenimi možnostmi fleksibilnosti bodisi z manjšo določenostjo, na primer tlorisne zasnove stanovanj in drugih prostorov.

Že ob prvem srečanju Europana leta 1989, ki je bilo posvečeno življenjskem slogu, je bila izpostavljena težnja, da se ponudi večje prostore, ki jih je mogoče opremiti in uporabljati na različne načine. "Arhitekt ne sme preveč določati dom že vnaprej, sob ne smemo zasnovati tako, da bi imele le eno funkcijo. Uporabnikom ne smemo jemati svobode, da prinašajo v svoj dom, kar želijo" (Europan, 1989, 40).

V številnih projektih je močno poudarjena fleksibilnost z vidika možnosti različne rabe notranjih prostorov. Nasploh pa naj bi odpirali možnosti za večjo raznovrstnost in individualizacijo z manjšo vnaprejšnjo določenostjo rabe prostorov (tako imenovani "open plan" za stanovanja, brez vnaprej določenih predelnih sten ipd.). Tadej Glažar (2003) je na podlagi analize predloženih projektov razbral tri značilne oblike fleksibilnosti:

- največkrat se pojavlja kot modularna oblika gradnje, kar pa nekako ni prava fleksibilnost, saj so kombinacije modulov določene že vnaprej. Na primer, če

modul predvideva dodajanje sob in nadstropij, so te kombinacije že predvidene v načrtih;

- kot drugi vidik fleksibilnosti izpostavlja notranjo nedoločenost stanovanjskih enot, za kar gre v primerih, ko je tloris samo zunanje začrtan, medtem ko je notranjost, razen kopalnice in kuhinje, prepuščena posameznikom, da jo opredelijo po svojih potrebah in željah;

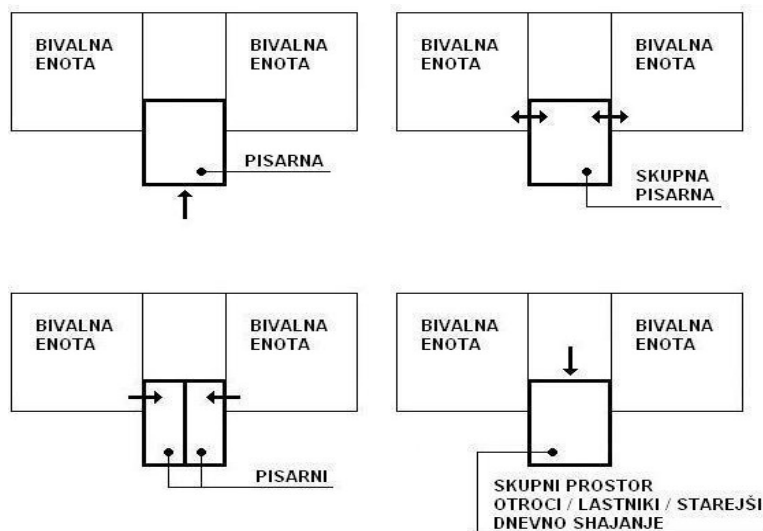
- kot tretji vidik fleksibilnosti, ki se pojavlja le v enem od projektov, pa šteje večnamenskost stanovanj, na primer, ko imata dve bivalni enoti skupno sobo, ki jo je mogoče uporabljati za potrebe obeh, vzemimo kot pisarna, ali pa le za potrebe enega stanovanja.¹⁰

Eden od projektov (VV 717) predlaga prilagodljiv sistem, ki vključuje:

- različne tipe bivalnih enot,
- različno grupiranje teh enot,
- prilagodljivost enot v teku časa (glede na rabo, potrebe, načine bivanja in dela, možnost dodajanja prostorov...),
- različne ravni javnega/zasebnega prostora,
- različne orientacije enot glede na klimo in naravo.

Tako naj bi namestili 300 bivalnih enot na lokacijah, ki so odprte za raznovrstnost in za spremembe v prihodnosti.

Večja 'odprtost' kot nasprotje od vnaprejšnje prekomerne določenosti pa ima tudi svoje meje. "Če zasnuješ prostore, ki so povsem odprti, to vodi v razočaranja in ne pomaga ljudem organizirati njihov prostor" (Europan, 1989, 42). Privrženost funkcionalističnim načelom v na-

Sl. 4: Bivalni enoti in pisarna ali skupni prostor za druge namene (Projekt XX377 – Europan 7).

Fig. 4: Residential units and an office or a multi-functional common space for other purposes (Project XX377 – Europan 7).

10 To pa je že oblika fleksibilnosti, ki jo z vidika internetnega pogajanja oziroma dogovarjanja med potencialnimi stanovalci obravnavajo v projektu RAMTV (2002).

črtovanju izriva vsako zasnovo prostorov, katerih funkcija ni natančno določena. Konec koncev pa gre seveda predvsem za odločilen pomen ekonomskih meril (stroški, profit), v imenu katerih investitorji na vseh področjih stanovanjskega načrtovanja in urejanja prostora krčijo in siromašijo izhodiščne predloge načrtovalcev.

OBOGATITEV IN ODMIKANJE OD DOMAČE PRAKSE/RAZMER

Kako naj ocenimo pridobljene izkušnje tega prvega, tako množičnega vstopanja mladih evropskih projektantov v načrtovanje bodočega mestnega območja Izole?

Pri tem ne gre le za neposredno uporabnost posameznih idej in vzorcev prostorske organizacije življenja v mestu, ampak tudi za uveljavljanje nove prakse, da si naša mesta sploh prizadevajo v zgoščeni obliki pritegniti evropsko znanje in inovativnost. Gre za korak k večji odprtosti v svet, s katerim se mesto/občina in dosedanja deležniki v urejanju prostora izpostavljajo številnim novim izzivom glede svoje vloge in načina delovanja. To prinaša večjo tekmovalnost, tako da si tudi domači arhitekti začnemo zastavljati vprašanja, kot na primer, kaj jim bo preostalo, da bodo še lahko delali v prihodnosti. Po drugi strani pa ad hoc vključevanje arhitektov od drugod povečuje tudi tveganje zaradi nezadostnega poznavanja zadevnega okolja. Spet se soočamo s protislovjem, s katerim se tudi kot sociolog-raziskovalec srečujem že več desetletij: domače okolje sicer najbolje poznamo, hkrati pa nas s svojo samoumevnostjo najbolj zamejuje in slepi; "tujci" pa imajo najboljše možnosti za kritično distanco, toda hkrati najmanj poznajo konkretne razmere.

Internet je sicer omogočil, da so udeleženci natečaja dobivali več informacij o izbrani lokaciji v Izoli (in podobno drugih mestih, ki so se vključila v ta natečaj). Kljub temu pa izkušnja kaže, da natečajniki že v izhodišču ne dobijo zadosti celovite informacije o stanju in namenih v prostoru in nimajo časa, da bi le-te lahko preučili in upoštevali. V našem primeru jim je bila na primer le okvirno nakazana zamisel o lokaciji dela Univerze na Primorskem kot zamišljenem "univerzitetnem kampusu" v Livadah, ne da bi vključevala tudi informacije o univerzi kot celoti. Zaradi omejenega poznavanja konkretnih razmer v Izoli so se natečajniki v večji meri opirali na splošne kategorije, kot je na primer "Mediterran", "mediteranski način življenja", ipd., ali pa na predpostavke, ki bolj ali manj odstopajo od dejanskega stanja v Izoli.

Ena takih predpostavk, od katere je izhajala kar večina avtorjev, je bila – kot sem že nakazal – v tem, da ljudje potrebujejo in želijo imeti več stikov v soseščini.

To predstavlja precej grobo poenostavitev in odstopa od izkušenj iz prakse in od bolj diferenciranih in natančnejših ugotovitev empiričnih socioloških raziskav. Poznavanje slednjih pa je očitno pomanjkljivo, tako tistih, ki neposredno zadevajo lokalne razmere, kot nasploh.

Podobno velja za predpostavko, da si Izolani želijo nadaljnje rasti svojega mesta, kar bi vključevalo tudi nadaljnje priseljevanje. Temu pa dejansko niso naklonjeni in še zlasti zavračajo graditev počitniških stanovanj oziroma zgradb z apartmaji, ki večji del leta ostajajo prazni. To je ena od osrednjih tem urbanizma in lokalne politike v Izoli in na Obali.

Tudi tedaj, ko se udeleženci natečaja zgledujejo po vzorcu prostorske organizacije starega mestnega jedra, ki se je izoblikoval že pred stoletji, v zelo drugačnih pogojih (varnost in tehnologija ter z njo povezano vprašanje klime, utesnenost idr.), nimajo na voljo izsledkov o (do)sedanjih pozitivnih in negativnih izkušnjah prebivalcev o bivanju v mestnem jedru.¹¹

Manjka tudi poznavanje razlik med posameznimi sloji prebivalstva o tem, kako sprejemajo prednosti in slabosti bivanja v gosto naseljenem mestnem predelu: komu to (bolj) ustreza, za koga pa je to (še posebej) neprimerno.

Ob nesporni vrednoti, ki jo predstavlja prinašanje različnih idej iz drugih evropskih držav, pa se povečuje tudi tveganje, da nekritično sprejememo ideje, ki izhajajo iz fizično in družbeno drugačnih okolij. Pri tem gre za dosti večjo pestrost in razpršenost virov, iz katerih udeleženci črpajo svoje zglede in vzore, kot pa je to bilo značilno v preteklosti, ko je bila slovenska Istra pod prevladujočimi vplivi Benetk.¹²

Že v predhodnih urbanističnih delavnicah na Obali z mednarodno udeležbo je arh. Lučka Ažman Momirski razkrivala zadrege zaradi neprimerljivosti določenih izkušenj, na primer med Koprom in Rotterdantom, že z vidika velikosti teh pristaniških mest. S tem se šele odpira kompleksnost primerjalnega mednarodnega raziskovanja in razširjanja ter prevzemanja inovacij, kar je obsežna in v družboslovnem raziskovanju že dosti obravnavana tematika, ki jo bo moral tudi European bolj sistematično vključevati (gl. npr. Øyen, 1990).

Vse nakazane zahteve oziroma dopolnitve seveda presejajo zmožnosti posameznika in tudi tima arhitektov, ki morajo v kratkem času izoblikovati zasnovo svoje "rešitve". S tem pa hkrati načenjamo še bolj temeljno vprašanje: ali je sedanja organizacija Europeana in njegovih natečajev – že načeloma – sploh primerna. Zgoraj nakazane pomanjkljivosti pa predvsem opozarjajo na preveliko zamejitev na eno disciplinarno področje, to je na arhitekturo, ki jo spremlja odsotnost družboslovnih prispevkov v snovanju posameznih projektov.

11 V naši raziskavi smo ta vprašanja obravnavali na podlagi ankete, v katero so bili vključeni prebivalci starega mestnega jedra Kopra (gl. Hočevar, 1998).

12 V zvezi s tem gl. tudi Perossa, 1998; Dev, 2001.

V teku let je European med sodelujočimi arhitekti utrdil določene usmeritve in vrednote, ki so – ob vsej raznovrstnosti predlaganih rešitev – povsem prepoznavne v izdelanih projektih. Nevarnost pa je v tem, da začnemo nadomeščati analizo dejanskega stanja in hotenj prebivalcev, pri čemer bi se morali angažirati tudi družboslovci. Odpiranje v širši evropski prostor pa žal ne spremlja tudi zavestno in sistematično odpiranje arhitekture do vsebin, ki prestopajo njene disciplinarne okvire. Gre za neskladje med pretežno enodisciplinarnim izhodiščem in ambicijo po celostnem obvladovanju in urejanju prostora. V tem smislu postane razumljivejša, da si European postavi za cilj krepiti živahno mestno življenje, ne da bi to postavljala v kontekst družbeno-razvojnih prizadevanj v informacijski dobi in družbi znanja.

RAZPRAVA

Eden od razlogov, zakaj sem predloženim projektom European za Izolo-Livade posvetil večjo pozornost, je njihova izrecna zadolžitev, da okrepijo "urbano intenziteto" v smislu živahnega mestnega načina življenja, ker se to ujema s prizadevanji občinskih oblasti in urbanizma v obalnih mestih, v Kopru, Izoli in Piranu. Pri tem gre sicer za določeno razliko: European postavlja v ospredje kritičen odnos do mrtvila v enofunkcionalnih predmestnih naseljih, ki ga poskuša presegati z večjo gostoto in raznovrstnostjo. V istrskih obalnih mestih pa večjo pozornost posvečajo oživiljanju starih mestnih jedr, vendar so – z določenimi razlikami med njimi – tudi tu odprta vprašanja o oživiljanju "spalnih" stanovanjskih sosesk, ki terjajo in še čakajo na naknadne posege.

Sproščeno in živahno, kaj pa ustvarjalno?

Čeprav domet Europeanovih razprav o tej tematiki zastaja v teh okvirih, pa sem v svoji obravnavi nakazal še njihovo navezavo in pomen tudi za načrtovanje ustvarjalnega okolja. Projektanti so sledili usmeritvi natečaja in te navezave izrecno ne omenjajo; prijetno, sproščeno in živahno mestno okolje – kot smo videli – jemljejo kot doživljajsko značilnost in kot cilj sam zase; ne zastavljajo pa si vprašanja, kakšna je lahko vloga takšnega okolja v razvojnih prizadevanjih mesta v kontekstu družbe znanja. Izbranih lokacij oziroma enot mest nobeden ni izrecno obravnaval kot (potencialno) ustvarjalno okolje. Prostorske organizacije mesta in bivalnega okolja European nasploh v svojih dosedanjih aktivnostih še ni kaj dosti postavljala "v službo" ustvarjalnosti bodočih stanovalcev. Osredotočal se je na inovativnost samih projektantov v procesu snovanja prostorske ureditve izbranih območij. Pri tem pa sem opo-

zoril, da sproščeno in živahno mestno življenje – ki ga želijo spodbuditi – temelji na integraciji raznovrstnosti, ki je hkrati izhodišče ali celo sinonim ustvarjalnosti. Tu manjka le še jasna ozaveščenost o tem.

Torej lahko načrtovalci vendarle že v zastavljenih okvirih, vsaj posredno, prispevajo k ustvarjanju okolja, ki je hkrati in še posebej privlačno za najbolj ustvarjalne in talentirane izobražence. Da bi to možnost uresničevali, pa bi bila hkrati potrebna tudi ozaveščenost o prav posebnem pomenu in vlogi te kategorije prebivalcev kot tudi prizadevanja posameznih mest/občin, da bi jih pritegnili in obdržali. Vendar v praksi prevladujejo dosti bolj ohlapno opredeljene usmeritve, ki vidijo razvojno perspektivo, na primer, kar v turizmu nasploh. V strokovnih razpravah pa se še vedno pojavlja ločnica med osrednjimi preokupacijami arhitekture in urbanizma na eni strani in prizadevanji, da bi ustvarili privlačno in spodbudno okolje za ustvarjalnost (kakor sta to že nakazovala Richard Florida in Charles Landry) na drugi strani.

Izola in celotno obalno območje slovenske Istre je sicer privlačno že zaradi svojih naravnih danosti in zgodovinske (tudi avtentične arhitekturne in urbanistične) dediščine. Pri tem pa v urejanju prostora pogrešam še posebno pozornost življenjskemu slogu (najbolj) ustvarjalnega sloja izobražencev, ki naj bi jih pritegovali in obdržali prav na tem območju. Pozornost vseh treh obalnih občin se je tej temi postopoma približevala predvsem ob krepitvi ideje o ustanovitvi in prostorski umestitvi Univerze na Primorskem (kar bom obravnaval še posebej). Pri tem je bila izhodiščna točka (lokacija) staro mestno jedro Kopra. V ta prizadevanja pa se je vključila tudi Občina Izola, ki je opredelila območje Livade-zahod tudi za umestitev univerzitetnega programa.¹³

Toda obravnavani natečaj je usmerjal pozornost predvsem na vprašanje, kako dinamizirati stanovanjska območja; v projekt je bilo treba umestiti različne stanovanjske programe, trgovske in lokalne storitve, poslovne prostore in rekreacijo, tako da je bil "manjši univerzitetni program" le ena od večjih sestavin, ki naj bi našle mesto na območju 8 ha v Ledinah. Tu ni bilo razmišljanj o tem, kako bi tudi s pomočjo arhitekture in urbanizma lahko uspešneje pritegovali in obdržali ustvarjalne izobražence. Pač pa je občina – četudi to že odstopa od današnje prakse v kontekstu kapitalističnega gospodarstva – še vedno posvečala pozornost "kadrovskim stanovanjem".

Na tem mestu vidim univerzo le kot izziv za obravnavo vprašanj o prehajanju in preobrazbi od bivalnega k ustvarjalnemu okolju. V tej perspektivi pa ni zadovoljivo niti obravnavanje univerze kot formalne institucije, kar običajno prevladuje, niti že utrjeno ob-

13 Najprej vključno z Visoko šolo – Turistica, ki je sicer že delovala v Portorožu; to je spodbudilo tekmovalni odziv v Občini Piran, ki je – tako spodbujena – našla potrebno lokacijo zanjo v sicer utesnjenih prostorskih okvirih v Portorožu.

ravnavanje stanovanj, stanovanjskih zgradb in sosesk (območij, naselij) le kot enofunkcionalnih enot prostorske organizacije in grajenega okolja mesta. Prizadevnost Europana v iskanju inovativnih urbanističnoarhitekturnih rešitev bi dobila večji pomen in dolgoročnejšo usmeritev, če bi se izrecno vključevala v tu nakazano perspektivo in hkrati tudi uveljavljala kritičen odnos do preživele prakse in terminologije, ko v današnjih razmerah, na primer, "stanovanjsko" ne pomeni več le stanovanjsko v tradicionalnem smislu grajenega okolja. Če se zavzemamo za večfunkcionalnost dosedanjih stanovanj, potem pač sledi, da to ne bodo več le stanovanja v dosedanjem pomenu besede.¹⁴

Ob veliki pozornosti, ki jo European posveča raznovrstnosti in "mešanim" strukturam, se zdi, da se vendarle preveč zadržuje na ravni dodajanja posameznih komponent in njihovega agregiranja v prostoru, premalo pozornosti pa posveča novostim na podlagi procesov hibridizacije, hibridom in fluidom.¹⁵

Fizično in virtualno

Čeprav je European s svojimi splošnimi izhodišči in s konkretnimi projekti, predloženimi za Izolo, podal vrsto izzivov za našo urbanistično prakso, pa vendarle ta organizacija celo v evropskem merilu pretežno zastaja v predinformacijski dobi. V njegovih obsežnih gradivih komajda najdemo kakšno sled o razmerjih med fizičnim in virtualnim prostorom, četudi to že zadeva življenjsko prakso milijonov prebivalcev. In torej ne najdemo odgovorov oziroma usmeritev, kako reševati vprašanja hibridizacije fizičnega in virtualnega prostora, še zlasti v razmerjih med zasebnimi in javnimi prostori mesta. Če ostajamo le na ravni fizičnih razsežnosti, je toliko bolj verjetno, da zasebnost opredeljujemo kot konstanto in s frontalnim ločevanjem od javne mestne sfere. Informatizacija pa se vse bolj uveljavlja kot možnost selektivnega presegevanja ločnice med bivališčem in (javnim) prizoriščem. Ravno to pa nakazuje dolgoročno razvojno usmeritev, formulirano na splošnejši ravni: presegati vnaprejšnjo izključnost zasebnega in javnega, hkrati pa vendarle povečevati obvladljivost dogajanja, v katerega se ljudje vključujejo z aktivno vlogo tako v fizičnem prostoru bivališča kot tudi v formalno opredeljenih prostorih javnih prizorišč.

Nakazujejo se določene možnosti prežemanja javnega in zasebnega prav z informacijskim preseganjem grajenih fizičnih preprek, tako kot tudi možnost za dodatno okrepitev selektivnosti in nadzora na podlagi uvažanja informacijsko komunikacijske tehnologije. Ta tehnologija postaja vse bolj odločujoča tako z vidika pri-

tegovanja, vključevanja in nastopanja širšega kroga udeležencev kot tudi z vidika možnosti za selektivnost in izključevanje na podlagi ustrezne programske opreme in računalniško posredovanega komuniciranja. Če zasebnost ne pojmuje kot vnaprejšnje in frontalno izključevanje "drugih", ampak bolj kot obvladljivost dogajanja v določenem prostoru z možnostjo uveljavljanja svoje volje, potem se pestrost pojavnih oblik zasebnega in javnega zelo poveča; ločnice postajajo vse bolj fluidne – tako glede vsebine kot glede fizičnih struktur. Lastništvo in "grajene strukture" zmeraj manj zadostujejo za razločevanje med javnim in zasebnim. Javno je zmeraj manj mogoče enačiti le z velikim številom, saj se vse bolj povečuje pestrost druženja in raznovrstnost interesov, še zlasti glede krepitve civilno družbenih skupin.

Z Europeanovo usmeritvijo h krepitvi živahnosti mestnega življenja v javnih prostorih se hkrati pojavlja nevarnost poplitvenja oziroma bolj plehkega razumevanja javnosti. "Oživljanje ulice" in podobni projekti lahko predstavljajo prispevek k humanizaciji mesta in prispevajo k njegovi privlačnosti tudi za izobražene, ustvarjalne in talentirane posameznike. Pri tem pa vendarle lahko pride tudi do zamejitve v nekakšno nastopaštvo, ki pušča ob strani in ne prispeva k reševanju bolj temeljnih problemov ljudi v mestu, s kakršnimi se sicer poizkušajo spopadati civilno družbene skupine, pa bodisi da gre za socialne, zdravstvene, komunalne in urbanistične zadeve idr.

Javne zadeve v zasebnih prostorih

Tokovi informacij in znanja ne le da postajajo skoraj neodvisni od oddaljenosti (distance insensitive), ampak so vse manj odvisni tudi od fizične strukture grajenega okolja. To pa povečuje možnosti, da se posameznik ukvarja z javnimi zadevami tudi v zasebnih prostorih, še zlasti glede na vse večjo rabo osebnih računalnikov in dostopnost interneta na domu. Torej ne gre le za zblížanje delovnega in bivalnega okolja, ampak tudi za možnost zblíževanja in prežemanja javnega in zasebnega tako v vsebinskem kot v prostorskem smislu, če posameznik z oporo na informacijsko komunikacijsko tehnologijo uveljavlja svojo aktivno vlogo (gl. tudi Mlinar, 2003, 77).

Utesnjenost v notranjih zasebnih prostorih je v preteklosti že v osnovi izključevala skupinsko obravnavanje javnih zadev v bivališčih večine prebivalstva; le palače maloštevilnih velikašev, ki so danes v Kopru, Izoli in Piranu (gl. Perossa, 1998) prav izrecno dobile javno vlogo, na primer, kot muzej, ali knjižnica, ali glasbena šola, ali kot prostor italijanske narodne skupnosti, ali

14 Na drugem mestu sem že opozoril (Mlinar, 2008), da je podaljševanje dosedanjega ozkega razumevanja stanovanja, npr. v delovanju Stanovanjskega sklada RS, privedlo do napačnih odločitev in do graditve "čisto" stanovanjskih naselij skoraj brez javnega programa, npr. na Brdu v Ljubljani.

15 Slednje, na primer, v sociološki teoriji obravnava Zygmunt Bauman (gl. Elliott, 2007).

prostor za umetniške razstave, so jim že v preteklosti nudile take možnosti. Ko ugotavljamo, da je v nekaterih razvitih državah javne zadeve pogosteje obravnavajo tudi v zasebnih (bivalnih) prostorih, lahko vsaj domnevno to povezujemo tudi z večjimi razpoložljivimi stanovanjskimi površinami. Podobno pa je, verjetno, prostorska utesnjenost pri nas v teku časa prispevala k temu, da se je utrdila praksa izključevanja javnih zadev iz zasebnih bivališč. V mediteranskem okolju pa je bilo še bolj izrazito mestno življenje v zunanjih prostorih; vendar se danes z vidika reševanja vprašanj vsakdanjega življenja ne moremo zgledovati (predvsem) po starogrški agori. Elektronsko komuniciranje razširja in razpršuje prostore skupnega in javnega delovanja, kar pa ni bilo predmet pozornosti Europanovih projektov.

Upoštevati je torej treba zamiranje že znanih oblik neposredne udeležbe v javnih prostorih (bodisi da imamo v mislih antične vzore, na primer, grško agoro bodisi zbere volivcev v nekdanji Jugoslaviji, ali pa poskus "prostorskih konferenc" po naših predpisih, ko je šlo za (ne)sodelovanje prizadetih v reševanju urbanističnih vprašanj.¹⁶ Hkrati je treba upoštevati tudi tisto našo dediščino, ki je zaradi prostorske utesnjenosti ljudi v domačem okolju utrdila prakso izključevanja javnih zadev iz zasebnih družinskih prostorov. Oboje skupaj pa pojasnjuje, zakaj prihaja do zaostajanja v reševanju skupnih lokalnih zadev; problemi se rešujejo počasneje ali pa ostajajo nerešeni. Če pri tem ne izkoristimo še novih možnosti na osnovi IKT, se zares znajdemo v slepi ulici, ko urejanje prostora samo zase prihaja v krizo.

Navzlic veliki pozornosti, ki jo mladi arhitekti posvečajo fleksibilnosti, so se le nekateri Europanovi projekti obrobno približali inovativnim idejam Aljoše Dekleva, Tine Gregorič in drugih (RAMTV, 2002), da bi s pomočjo interneta in z neposrednim dogovarjanjem oziroma s pogajanjem med (bodočimi) stanovalci v soseščini po potrebi spreminjali prostorske okvire svojega bivališča. Takšno fleksibilnost lastnega bivališča bi lahko dopolnjevali še z bogatejšo morfologijo prostorov za občasne skupne potrebe (fizično nevezano na lastno stanovanje) znotraj iste soseske in mesta kot celote. Vendar pa bi se pri tem spopadali s sedanjo prakso, v kateri izrazito prevladujejo ekonomska merila, tako da investitorji projektantom na vsakem koraku "črtajo" predvsem prostore, ki odstopajo od že utrjenih (in zastarelih) predstav o nujnih potrebah in o funkcijah prostorov, za katere je zagotovljeno tržišče. To pa pomeni, da se dostikrat ravno tisto, kar je novega in še najmanj utrjeno v praksi, najtežje uveljavi, npr. koncept "tretjih prostorov", ki odstopa tako od prevladujočih predstav o delovnem mestu kot tudi od fizično izoliranega (pa četudi tele-)dela na domu (Oldenburg, 1989). Ravno "tretje

prostore" bi lahko uvrstili med značilne hibride, ki vključujejo hkrati elemente dela in zabave, javnega in zasebnega,¹⁷ kar obravnavam še na drugih mestih.

Veliko nedomišljenih kombinacij različnih dejavnosti in funkcij v prostoru je še ostalo tudi po Europanu; da bi jih prepoznali, bi morali udeleženci natečaja bolj poznati vsebino družbeno-razvojnih možnosti zadevnega mesta in na tej podlagi snovati nove programe v različnih prostorskih konfiguracijah. V izolski občini sedaj postavljajo v ospredje turizem pa tudi zdravstvo; hkrati je tu že zasnova nekaterih programov univerze. Ponujajo se nove kombinacije – ne le zdraviliški turizem, ampak tudi bolj raziskovalno in ustvarjalno usmerjena dejavnost ob soudeležbi univerze.

Vstop Europana v Izolo je bil že sam po sebi inovativno dejanje, katerega pomen ni le v predstavljenih projektih. Verjetno je celo večji njegov pomen kot izziv za novo prakso načrtovanja, ki prinaša bogatejše evropske izkušnje. Vendar pa hkrati terja tudi privajanje na spremenjene vloge in način delovanja udeležencev (v zvezi s tem gl. tudi Požeš, 1998). Gre za novosti v postopku razpisa, za dodatne potrebe po informacijah, za večje razlike med (bolj razpršenimi) udeleženci samimi ter med njimi in potencialnimi uporabniki, za preseganje navajenosti na utečeno prakso kot tudi za neizkušnost mladih arhitektov glede usklajevanja interesov, da bi prišlo do realizacije predloženih projektov.

Vse to se je pokazalo že v mednarodnem merilu, ko se nenehoma ponavljajo težave, kako zagotoviti izvedbo zmagovalnih natečajnih rešitev. In to se je ponovilo tudi v Izoli, kjer zmagovalni natečajnici ter predstavnici občine in Univerze niso našle "skupnega jezika". Tudi takšnemu dejstvu oziroma podrobnosti bi morali posvetiti pozornost kot strokovnemu (sociološkemu, politološkemu in upravnemu vprašanju), na primer z vidika procesa odločanja in usklajevanja interesov. Nasploh pa je celotna dejavnost in vloga Europana v Sloveniji novost, ki še ni povsem sprejeta v normativne in institucionalne okvire urbanizma in stanovanjske gradnje. Prostorska politika na državni in lokalni ravni bi lahko največ prispevala k hitrejšemu "podomačenju" Europana in s tem k obogatitvi stanovanjskega načrtovanja in urejanja prostora. V tem okviru pa lahko pričakujemo tudi pospešeno interdisciplinarno strokovno pojasnjevanje tukaj izpostavljenih vprašanj.

SKLEPNA MISEL

Namesto rutinskega podaljševanja dosedanje prakse stanovanjskega načrtovanja in urejanja prostora je Europan ponudil priložnost in izziv za pritegnitev in uvajanje novih idej na podlagi širših, evropskih izkušenj in po-

16 Glej npr. "prostorske konference" v Mestni občini Koper, predstavljene tudi na internetu.

17 Podobno kot se sicer pojavlja "edutainment" v smislu kombinacije izobraževanja in zabave ali "hoffice", ki vključuje dom in pisarno in še drugi hibridi.

gledov na prihodnost. Vključitev Izole v natečaj ni bila naključna, saj je terjala že predhodno strokovno usposobljenost in odprtost za takšno sodelovanje kot tudi politično podporo lokalnih oblasti. Na tej podlagi in hkrati z zanimivostjo samega mesta in lokacije ob morju je sledil presenetljivo velik odziv mladih arhitektov iz vse Evrope. Le-ti so si ob splošnih usmeritvah Europeana in njegovega natečaja 7 prizadevali upoštevati lokalne posebnosti, še zlasti pa mediteransko okolje in način življenja. Natečaj jim je – tako kot so že prejšnje aktivnosti Europeana – nudil večjo svobodo izražanja in eksperimentiranja; hkrati pa ni bil povsem usklajen s prednostnimi razvojnimi programi občine, zlasti glede predvidenega univerzitetnega kampusa. Izdelani projekti so se pretežno osredotočili na prostorsko organizacijo bivalnega okolja, vendar so veliko pozornost posvetili tudi funkcionalno in socialno "mešanim strukturam" in prepletanju javnih in zasebnih prostorov. Vendar so to bolj izdelali in utemeljevali z vidika prostorsko-fizičnih kot pa z vidika prostorsko-družbenih razsežnosti vsakdanjega življenjskega okolja.

Po eni strani so dobrodošla razmišljanja in konkretni predlogi, kako preseči dosedanja prakso načrtovanja

osiromašenih enofunkcionalnih naselij in okrepiti etos živahnega mestnega življenja. Hkrati pa preseneča, da je tudi v evropskem merilu še s polstoletnim zaostankom (od kritičnih opozoril) močno prisotna miselnost – arhitekturni determinizem – ki tudi povsem konkretno zmanjšuje verjetnost uresničevanja predloženih projektov. Na splošno se precenjuje prostorska določenost druženja ljudi v okvirih grajenega okolja, hkrati s tem, ko se zapostavlja raznovrstnost njihovih interesov ter njihovo uveljavljanje v hibridnih oblikah fizičnega in virtualnega prostora. Podcenjena in neproučena ostaja vloga informacijske in komunikacijske tehnologije, ki vse bolj posega v razmerja med dogajanjem v javnem in zasebnem prostoru.

Opozoril sem na številna vprašanja, ki terjajo tako natančnejšo preučitev kot tudi prizadevnost, da postanejo sestavina zavestnega opredeljevanja in odločanja na občinski in na vsedržavni ravni. Da bi številne ideje, ki so jih predstavili mladi projektanti, zares uresničevali, bi morali v bodoče večjo pozornost posvečati tudi udeležencem oziroma deležnikom v procesih odločanja, kar pa terja interdisciplinarno obravnavo.

INNOVATION IN HOUSING DESIGN AND ORGANIZATION OF SPACE. EUROPAN IN IZOLA

Zdravko MLINAR

academician, professor emeritus of University of Ljubljana
Slovenian Academy of Sciences and Arts
e-mail: zdravko.mlinar@fdv.uni-lj.si

SUMMARY

As the world is growing increasingly open (informatization, globalization), there is more and more place for innovation in housing design and organization of space. The inclusion of Slovenia into European, the European organization of young architects and urban planners, provided a way to gather a wealth of ideas concerning housing design and organization of space for various programmes in the Livade-west area in Izola. A total of fifty projects was submitted, representing the highest number of participants from all over Europe taking part in a single competition in Slovenia so far. Young experts envisioned different ways to reach beyond the disadvantages of mono-functional housing quarters and to create a spatial arrangement, which would encourage a livelier mode of urban life. Their attention was focused on the typical traits of the Mediterranean environment, particularly the relationship between public, half-public and private space. Generally, the solutions would give a high priority to spaces, which enable and encourage social interaction of residents. However, though they produced innovative and variable schemes of bringing together and intertwining public, half-public and private spaces, they would usually not devote much attention to potential impairment of privacy in residential spaces. Suggested solutions pay regard to social-developmental trends like the increasing diversity of lifestyles and the increasing social and spatial mobility of the population, which demands certain flexibility of the urban structure. However, when looking at the past, some authors regard the continuity as overwhelmingly self-evident and do not consider the fact, that the same spatially-physical arrangements do not produce the same effects today as they did in the past. In general, not enough attention is devoted to the fact, that the space itself is not (any longer) a decisive factor, but has become of secondary significance compared to the increasing number and diversity of interests. The lack of knowledge about the sociological findings concerning social contacts in space and desired and undesired effects of informal social control is evident. On one hand European opens the sphere of new ideas and brings about the enrichment of the practice of building mono-functional housing quarters, which had prevailed in the recent past. On the other hand it remains

predominantly limited to the architectural aspect and enclosed within the logical frame of the physical structure of construction while neglecting the novelties of the information age. The failure to realize the best and awarded European solutions in Slovenia and elsewhere brings attention to urban actors and their interests. So far, this has not been considered as an expert field or has been considered to belong to other fields of research (economy, sociology). Along with the need for more intensive inclusion into European at the level of the state and individual municipalities, there will be a greater need for: 1. critical (interdisciplinary) expert response to baseless general starting points and 2. exhaustive determination and disclosure of typical domestic, local traits, which can influence the action of participants, who do not know them.

Key words: European, innovation, urban intensity, density, diversity, public space, privacy, Mediterranean, flexibility, university, creative environment, housing, architecture, planning

LITERATURA

- Čelik, M., Simoneti, M. (2003):** Stanovanja in stanovalci. V: Nove perspektive stanovanjske gradnje. Ljubljana, Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, 164–169.
- Dekleva, A. et al. (2002):** Negotiate my boundary! London, Architectural Association.
- Dev, Ž. (2001):** Stavbarstvo slovenskega podeželja. Ljubljana, Kmečki glas.
- Elliott, A. (ed.) (2007):** The contemporary Bauman. London, Routledge.
- European (1989):** Lifestyles: Housing Architecture. Paris, Editions Regirex.
- Festinger, L., Schachter, S., Back, K. W. (1963):** Social pressures in informal groups: a study of human factors in housing. Stanford, Stanford University Press.
- Florida, R. (2005):** Vzpon ustvarjalnega razreda. Velenje, IPAK.
- Freedman, L. (1975):** Crowding and behaviour. San Francisco, W. H. Freeman.
- Glažar, T., Križnik, B., Studen, M. (2003):** European Slovenija. V: Nove perspektive stanovanjske gradnje. Ljubljana, Ministrstvo za okolje, prostor in energijo.
- Glažar, T. (2004):** Povzetek projektov European 7 (tipkopis). Ljubljana, European Slovenija.
- Hočevar, M. (1998):** Analiza revitalizacijske problematike koprškega mestnega jedra, fizični prostor in družbene vsebine. V: Balaban, J. (ed.): Razvojni projekt Koper 2020. Koper, Mestna Občina Koper, 96–98.
- Kočevar, B., Plazar, M. et al. (2007):** Piran – moje mesto. Piran, Občina Piran.
- Koželj, J. (2003):** Nizko-gosto, visoko-mešano. V: Nove perspektive stanovanjske gradnje. Ljubljana, Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, 58–69.
- Mlinar, Z. (1998):** Razvojni trendi, problemi in usmeritve: izbrani sociološki vidiki. V: Balaban, J. (ed.): Razvojni projekt Koper 2020. Koper, Mestna Občina Koper, 74–77.
- Mlinar, Z. (2003):** Preživele zamejitve in novi izzivi za lokalno demokracijo – na pragu globalno-informacijske civilne družbe. V: Hvala, I., Sedmak, M. (ed.): Politea: Civilne razsežnosti politike, Ljubljana, FDV – Društvo občanski forum, 73–82.
- Mlinar, Z. (2008):** Informatizacija, upravljanje in inovativnost v vsakdanjem življenjskem okolju. Teorija in praksa, 45, 2008, 1–2. Ljubljana, 5–27.
- Nove perspektive stanovanjske gradnje (2004):** Nove perspektive stanovanjske gradnje (zbornik simpozija, 27.–29. oktober 2003). Ljubljana, Ministrstvo za okolje, prostor in energijo.
- Oldenburg, R. (1989):** The great good place. New York, Paragon House.
- Øyen, E. (ed.) (1990):** Comparative methodology: Theory and practice in international social research. London, Sage.
- Perossa, M. (1998):** Kontinuiteta v stanovanjski arhitekturi Istre. Koper, Založba Annales.
- Požeš, M. (1998):** Načela trajnostnega prostorskega razvoja in razvojni projekt Koper 2020. Balaban, J. (ed.): Razvojni projekt Koper 2020. Koper, Mestna Občina Koper, 184–190.
- Rebois, D. et al. (1997):** European: Constructing the town upon the town: European results, Fourth session of the European competitions for new architecture. Paris, European.
- Rebois, D. et al. (2004):** European 7: Sub-urban challenge, urban intensity and housing diversity. Paris, European.
- van Toorn, R., Basar, S. (2005):** Ofis arhitekti. 2G-International Architecture Review, n. 38 (tematska številka). Barcelona.
- Vlay, B., Kajakovics, P., Studen, M. (eds.) (2007):** European Urbanity: European 7 and 8 – Austria and Slovenia. Wien, Springer-Verlag.

USTNI VIRI

- Gojanovič Purger, J. (2008):** Jana Gojanovič Purger, arhitektka, Občina Izola. Osebna komunikacija z avtorjem.
- Hegler, J. (2008):** Jožka Hegler, direktorica Javnega stanovanjskega sklada Mestne občine Ljubljana. Osebna komunikacija z avtorjem.
- Križnik, B. (2008):** dr. Blaž Križnik, arhitekt, Inštitut za politiko prostora, Ljubljana.
- Studen, M. (2008):** Marko Studen, arhitekt, SCAPELAB d.o.o., Ljubljana. Osebna komunikacija.